

לא תחבל בגד אלמנה (בבא מציעא קטו)

גליון 423

איתא במתניתין בדרף קטו. אלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה ממשכנין אותה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה.

ובגמ', ת"ר אלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה דברי ר' יהודה. ר"ש אומר עשירה ממשכנין אותה, ענייה אין ממשכנין אותה, שאתה חייב להחזיר לה, ואתה משיאה שם רע בשכנותיה. ומבואר בהמשך הגמ' דר' שמעון דריש טעמא דקרא, ולכן לדידיה אין איסור אלא בענייה דהא טעם המצוה הוא מפני שצריך להחזיר המשכון ללווה, וכל יום ולילה חוזר ולוקח ומחזיר, ואז יגרום שייצא שם רע עליה. וזה רק בענייה שחייב להחזיר לה אבל בלווה עשירה שאין מצוה להשיב העבוט, אין איסור. ולר' יהודה ולתנא דמתניתין דלא דרשינן טעמא דקרא, האיסור הוא באופן מוחלט לא לקחת משכון מאלמנה.

וכתב הרא"ש (סי' מח) והך דאלמנה ודריחים (שלא יחבול ריחים ורכב) מיירי שלא בשעת הלואתו אבל בשעת הלואתו מותר, דסתם חבלה משמע שבא למשכנו על הלואה. ועוד מדקמפרש טעמא דקרא משום שמשיאה שם רע בשכנותיה ע"כ שלא בשעת הלואה איירי דאילו בשעת הלואה אין חייב להחזיר לה, (וביאר בפלפולא חריפתא ומדר"ש נשמע לר"י דלא איירי אלא שלא בשעת הלואה, והיינו ששניהם חולקים באותו ציור של משכון שלא בשעת הלואה) ולא כמו שכתב הרמב"ם דאף בשעת הלואתו איירי.

הרמב"ם כתב (פ"ג מלוה ה"א) אלמנה בין עניה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה לא בשעת הלואה ולא שלא בשעת הלואה וכו'. וכתב בהשגות הראב"ד בשעת הלואה אין זה חובל. והיינו דבתורה כתוב לא תחבל בגד אלמנה, ולחבול היינו שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואה אין איסור.

וכן כתב במגיד משנה דהא ר"ש אמר דרק ענייה אין ממשכנין כי אם מחזיר לה, משיאה שם רע בשכנותיה. ואם היה בכלל הכתוב אפילו שעת הלואה, היאך יאמר כן ר' שמעון, והלא בממשכן בשעת הלואה אינו חייב להחזיר. וא"ת דרק לר"ש האיסור הוא שלא בשעת הלואה אבל לת"ק דקי"ל כוותיה אסור גם בשעת הלואה, זה אינו שא"כ היה להם לחלוק בתרתי, ולא מצינו מחלוקת אלא בעשירה בלבד אלא ודאי בשעת הלואה לד"ה מותר.

ובחי' הרשב"א כתב שהרמב"ם ס"ל דמפני שאסרה תורה לחבול בגד אלמנה, ולמה, אם מפני החשד, הא אפי' עשירה שאין צריך להחזיר לה אין ממשכנין. וכיון שכן, מה בין שעת הלואה ובין שלא בשעת הלואה, הא אינו אלא מפני שאסור ליטול ממנה משכון כלל. והיינו דאם האיסור היה מפני החשד, לא היה איסור בעשירה, והיות והתורה אסרה כל אלמנה, בהכרח דהאיסור אינו קשור לחשד, וממילא דה"ה דאסור גם בשעת הלואה. ר"ש שדורש טעמא דקרא מכריח מהטעם שאינו אסור אלא בעניה ושלא בשעת הלואה אבל לר"י התורה אסרה סתם, ובהכרח אין הטעם משום חשד, וממילא גם בשעת הלואה אסור.

אמנם בפירושו למשנה ביאר הרמב"ם דאסור לחבול בגד אלמנה משום חשד כשתתעכב אצל הממשכן אותה בשביל המשכון שלה או שיארע ביניהם קלקול, ולפיכך השוה בדבר העניה והעשירה. הרי שנקט טעם החשד למרות שלא פסק כר"ש אלא כר"י. וקשה מנין לרמב"ם דגם לר"י דרשינן טעמא דקרא.

ותירץ בתומים (סי' צו סק"ט) דלפי הרמב"ם פירוש הפלוגתא אי דרשינן טעמא דקרא או לא, ודאי אין דבר בלי טעם, רק זה הכלל כתב הרמב"ם בספרו המורה (ח"ג פל"ד) כי הטעמים ברוב המצות יתכן שיש דברים שלא יחול עליהם הטעם רק הכל הולך אחר הרוב, ואם שייך הטעם ברוב אין להשיג במיעוטו. אבל למאן דדריש טעמא דקרא, אם יש דבר שלא חל בו הטעם אין בו איסור. ולכן נקט הרמב"ם שהטעם של חשד קיים בדרך כלל, אז חל גזירת המקום ברוך הוא על הכל. מבואר דגם למ"ד לא דרשינן יש טעם אבל לא אמרינן שהאיסור קיים רק כשיש הטעם.

והנה בספר החינוך (מצוה תקצא) כתב שנמנענו מלמשכן האלמנות וכו' בין שהיא עניה בין שהיא עשירה וכו'. מרשי המצוה שחס השם על בריותיו ורצה לזכותנו לקנות בנפשנו מדת החמלה, וציונו שנרחם על האלמנה שלבבה שבור ודואג, שלא למשכנה, וכל דרכי התורה נועם ונתיבותיה שלום. הרי שלא נקט כהטעם של הרמב"ם אלא אליבא דהלכתא דקיי"ל דלא כר"ש אין הטעם משום חשד אלא משום מדת החמלה.

אמנם בספר הבתים - ספר המצוה (מובא בשיטות קמאי עמ' ב' אלף קיז) הביא את שיטת הרמב"ם וכתב כוונת אזהרה זו מה שבאר בר' שמעון מפני שצריך להחזיר לה המשכון בלילה, ונמצא משיאה שם רע בשכנותיה. ואע"פ שלדעת ר"ש לא נאמר אלא באלמנה עניה ואין הלכה כמותו, מכל מקום למדנו ממנו טעם אזהרה, וכלל הכתוב בכל אלמנה לסבת העניה גם כל אלמנה מדוכאה ואמללה היא, וכן אין מן הראוי שיכנס שליח ב"ד בביתה למשכנה כי לפעמים שהיא יחידה בבית.

הרי שכתב בפירוש כדברי התומים שגם אליבא דהלכתא דלא קיי"ל כר"ש בכל זאת יסוד המצוה הוא אותו טעם רק שאינו מוגבל רק לענייה שאצלה יש יותר חשש לחשד כי התורה כללה האיסור בכל אלמנה. וצירף לכך את סברת החינוך שאלמנה מדוכאה ואמללה אבל נראה שאין זה הטעם בפני עצמו אלא שהתורה אסרה משום חשד בכל אופן באשה כזאת מסכנה, שיש לחוס עליה שלא תצטרך לחשוש שיחשדו בה כלל. משא"כ לפי החינוך שאין הטעם משום חשד כלל אלא שלא תצטרך לדאוג כל פעם להחזיר המשכון וכדו'. והנה המגיד משנה טען שלא נחלקו אלא בעשירה ולכן אין להוסיף עוד נפק"מ בין ר"י לר"ש. וכן נקט הט"ז שכתב שהיות ולר"ש האיסור הוא בכל פנויה ה"ה אליבא דר"י. אחרת ייצא שנחלקו בתרתי ובמתניתין לא שנו אלא פלוגתא אחת. אבל למעשה חזינן דהרמב"ם לא נקט כן אלא לר"ש האיסור הוא רק שלא בזמן ההלואה ולר"י האיסור הוא בכל אופן. וא"כ ה"ה דלפי הרמב"ם יהיו עוד נפק"מ ביניהם.

וכתב בתומים (שם) דלר"ש אם המלוה הוא אשה לא יהיה איסור למשכן (ובחידושים וביאורים סי' ל' כתב דגם לר"ש אסור גם באשה דלא אזלינן בתר טעמא אלא לגבי איזה בגד) וה"ה בבן שהלוה לאמו שלא שייך איסור יחוד כלל, ולר"י ודאי אסור. אלא ברור דכל זה הכל חד פלוגתא, דלר"י הכל בכלל עשירה דלא בעינן חזרה, ולר"ש דוקא עניה וא"כ האיסור הוא רק כשיש חזרה, וממנו תקיש לכל שאין בו דין חזרה.

והנה במנחת חינוך כתב דבתורה כתוב אלמנה אבל בסמ"ע (סי' צז ס"ק כב) כתב דה"ה גרושה. ולאפוקי בתולה שהיא ברשות אביה. והט"ז כתב דה"ה כל פנויה, גרושה ובתולה אלא שדיבר הכתוב בהווה שדרך אלמנה להיות בעלת משא ומתן דהא לר"ש האיסור הוא משום שם רע וא"כ שייך בכל פנויה אז ה"ה לרבנן שמחמירים אסור בכולן. ובש"ך (סק"א) כתב אלמנה דוקא, שלבבה שבור ודואג, והאי טעמא לא שייך בגרושה. וכן כתב בתומים (סק"ח) דח"ו לשנות קוצו של יוד בתורתנו הקדושה, וכיון דלא נכתב רק אלמנה הוא דוקא. והוסיף דפשוט שגם אלמנה מן האירוסין בכלל דבתורה נקראת ג"כ אלמנה לענין כהן גדול.

ולכאורה נידון זה תלוי בטעמים הנ"ל, דאי הוי גזירת הכתוב בלי טעם, הרי התורה אסרה רק אלמנה. ואם הטעם משום חשד לכאורה בכל אשה שאין לה בעל או אינה ברשות אביה יהיה אסור למשכנה כמו שכתב הט"ז. ולפי טעם החינוך יהיה אסור רק באלמנה כי רק אלמנה לבה שבור וכמו שכתב הש"ך (ולפי"ז יש לדון למה אין איסור בגר ויתום). ולפי ספר הבתים בשיטת הרמב"ם מובן דהאיסור הוא רק באלמנה דאמנם האיסור הוא משום חשד אבל רק במסכנה כמו אלמנה שלא תצטער מזה.

והנה במנחת חינוך כתב דאף דמבואר בתורה לא תחבול בגד, קבלו חז"ל דלאו דוקא בגד דשום דבר שבעולם אסור למשכנה. וכתב וז"ל ואפשר תלוי בפלוגתא דר' יהודה ור' שמעון, דלר"י דאף עשירה דאין צריך להחזיר, אסרה תורה, א"כ ה"ה שאר דברים, דמאי שנא בגד מאי שנא שאר דברים אך לר"ש דס"ל דוקא עניה מחמת חזרה א"כ אף בעניה אין איסור אלא בדברים דאיתנהו בחזרה, עכ"ל. וא"כ יוצא שיש עוד נפק"מ בין ר"י לר"ש.

והביא דדעת הריא"ז (מובא בשלטי הגבורים) דדוקא בגד אסור למשכנה. וכתב דאינו נראה כן דעת הפוסקים דכולם כתבו דאסור למשכנה ולא כתבו בגדים. ועוד ציין דלשון החינוך היא וחבל בגדיה או כליה או שום דבר וכו' הרי שנקט שהאיסור בכל דבר.